



ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де
үнүп эгепээн

№ 59 (17196)

2006 чылдың
ИЮНЬ 3,
суббота

Номерни парлагже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 16.00.
Садар өртээ 5 рубль.

Уруглар хүнүн Кызылга демдеглээни

«Делегейни — уругларга!» фестивальдың оюннары

Кызыл хоорайның уруглары Бүгү-делегейниң уруглар камгалалының хүнүн четтикпейн манаарлар. Бо удаа база ТР-ниң Өөредилге болгаш эртем, Культура болгаш сагыш-сеткил сайзыралының яамылары, Кызыл хоорайның чагыргазы, оларның культура, спорт база өөредилге килдистери бичи чаштарга, оларның ада-иелеринге байырлал солун болзун дээш кызып ажилдааннар. Уруглар хүнүн агаар-бойдус база деткээн ышкаш, ол хүн кончуг чылыг болгаш аяс хүн болган. Чаштарның бир билдингир ырының езулуг-ла «Кезээде хүннеп турзун! Кезээде мен турайн!» деп одуруглары сагышка ала-чайгаар кирер.



Тергелиг уруглар чарыжынга бирги черни он үш харлыг Эдик Шырап алган. Арткан шаңналдыг черлерни Түмен Куулар, Алим Хертек, Субудай Чигжит олар үлешкеннер.

Арат шөлүңге Уруглар хүнүңге тураскааткан мөөрейлер хөй болган. Оларның кол-колунга кысказы-биле доктаайн. Асфальтыга уран чурулга мөөрейинге хоорайның школаларындан он-он уруглар киришкен. Жюри кезигүннери бо конкурска киришкен уруг бүрүзүн шоколад-биле шаңнааны тывыңгыр болган. Ынчанмайн канчаар, июнь 1 — оларның байырлалы болгай. Ынчалза-даа маңаа чураан чуруу жюри кезигүннериниң бедик үнелелин алган тиелекчи ийи уругунун адын черле адап каайн, ол дээрге, Катя Блинова биле Оюмаа Жамсын олар-дыр. Бо мөөрейге Кызылдың №5 школазы бүдүн команданы кириштиргени мактанчыг.



Роликке дүрген маңаарыңга Юра Васильев тергиидээн. Саая Аржаан биле Алдын Аракчаа ийгиүшкү черлерни үлешкеннер.

Бо мөөрейлерге болгаш өске-даа оюн-тоглааларга тиелээн уругларга янзы-бүрү ойнаарактары, чигирзиг чөмнөри жюри кезигүннери тывыскан.

Хоорайның уруглар библиотекаларының ажилдакчылары уруглар ортузунга янзы-бүрү шаңналдарлыг шүлүктөр, тоолдардан үзүндүлөр конкурстарын база организастан.

«Уруглар. Техника. Чогаадылга» деп делгелге-ярмарка

Республиканың школаларының өөреникчилеринин, ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринин сургуулдарының, студентилеринин болгаш улуг чогаадыкчы ажилдакчыларның янзы-бүрү ажилдары эңметтикчок кылдыр делгеттинген. Даараан, аргаан орус, тыва национал хептер, уругларның өң-баазын суг-чинчилеринден оларга каасталгалар, эптээн, даараан алгы-кеш, демир-дестен шуткуп кылган, кижиниң хүн бүрү амыдыралыңа кончуг чугула херек чүс-чүс дериг-херекселдер, саазындан кезип, ыяштан, чонар-даштан чонуп кылган ажилдар, чураан, тырттырган чуруктар, өг-буле ажил-агыый чорударыңа эптиг кылдыр эде кылган мотоциклдер, чаагай аыш-чем дээш, черле чүнү чок дээр! Делгелгеге чоруп тургаш, Барыин-Хемчик кожунунун Эрги-Барлык сумунун, Тес-Хем кожунунун Шуурмак ортумак школазында «Угулза» бөлүктүн, Танды кожунунун Межегей шенелде школазының өөреникчилеринин, Каа-Хем кожунунун Сарыг-Сеп суурнун уругларның чогаадылга төвүнүн дээш, өске-даа школаларның уругларының янзы-бүрү ажилдарын кончуг сонуургал-биле көрдүм, мен бодаарымга, өске-даа кызылчылар оларның ажилдарын база ынчаар хүлээп алган. Ооң херечизи кылдыр мындыг чүүлдү чугаалап каайн: байырлалдыг бадылаттынган программазы езугаар «Уруглар. Техника. Чогаадылга» деп бо чаңчылчаан делгелге-ярмарка хүндүскүнүн 12 шакта ажиттынар турган болза, Кызылдың төвүнде Тыва эки турачылар кудумчузунга (С.Токага тураскаалдың мурнунда), Арат шөлүңге баштайгы садып алыкчылар эртенгиниң 9 шак ажып турда-ла, кестүп келгеннер. Ынчан-на ажилдарның бараалгады-даа, садыглаашкын-даа эгелээн.

(Уланчызы 2-ги арында).



ЧАЗАК ДАРГАЗЫНЫҢ АЙЫТКАЛЫН ДЫҢНААН

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының болгаш Хоойлужудулга палатазының каттышкан хуралы найысылалдың Улусчу чогаадылга бажыңыңа бо чылдың июнь 1-де болуп эрткен.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.Д. Ооржак «Республикада байдал болгаш 2006 чылда күрүне политиказының дугайында» Тыва Республиканың Улуг Хуралыңа (парламентизинге) Айыткалын аңаа номчаан.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының ийи палатазының Чазак Даргазының Айыткалын дыңнаан каттышкан хуралыңа Тыва Республиканың Чазак кезигүннери, кожуннар, хоорайлар чагыргаларының база кожуннарның, хоорайларның Төлээлекчилер хуралдарының даргалары, эрге-хоойлу камгалаар органнарның ажилдакчылары, политиктиг партияларның, хөй-ниити организацияларының төлээлери болгаш өске-даа харысалгалыг ажилдакчылар олурушкан.

Тыва Республиканың Чазак Даргазы Ш.Д.Ооржактың «Республикада байдал болгаш 2006 чылда күрүне политиказының дугайында» Тыва Республиканың Улуг Хуралыңа (парламентизинге) Айыткалының долу сөзүглелин «Шын» болгаш «Тувинская прав-



да» солуннарның июнь 3-те үнген тускай үндүрүлгезинде парлаан, тыва телевидениеге болгаш радиога дамчыдыр.

Бистин корр.
Василий БАЛЧЫЙ-ООЛДУҢ
тырттырган чуруу.

Айыткалга депутаттарның үнелели

КҮҮСЕДИРГЕ ХӨГЖҮЛДЕ БУРУНГААРЛААР

Тыва Республиканың Чазак Даргазы Ш.Д.Ооржактың «Республикада байдал болгаш 2006 чылда күрүне политиказының дугайында» Айыткалын Тыва Республиканың Улуг Хуралының ийи палатазының каттышкан хуралыңа Улуг Хуралдың Төлээлекчилер болгаш Хоойлужудулга палатазының депутаттары кичээнгейлиг дыңнаан соонда, бо чугула документиге хамаарыштыр чамдык депутаттар боттарының бодалдарын илереткен. Оларның допчулалын мооң адаанда парладывис.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының Даргазының оралакчызы Виталий Григорьевич Вальков:

—Тыва Республиканың Чазак Даргазы Ш.Д.Ооржактың ТР-ниң Улуг Хуралыңа (парламентизинге) бо чылгы Айыткалы эрткен чылдарыныңдан кончуг ылгалдыг болду. Россияның Президентизи В.В.Путиниң Айыткалында сорулгалары, Сибирь Федералдыг округта РФ-тиң Президентизиниң Бүрүн эргелиг төлээзи А.В.Квашинниң Тывага чорааш берген айтышкыннарын амыдыралга боттандыраар талазы-биле республиканың социал экономиказын хөгжүдөрдө чүнү кылырын ында тодаргай айыткан-дыр. Тыва Республиканың Чазак Даргазы политиктиг айтырылгандан чайлааш, бүгү эрге-чагырга адырларының бир демниг күженишкын-биле кылыр, шиитпирлээр, республиканы дүрген бурунгаар хөгжүдөриниң хемчеглеринге доктааган. Ол хемчеглер саазын кырынга артпас, оларны күүседиптер болза, республика социал экономика талазы-биле шиитпирлиг бурунгаар базымны кылырыңа бүзүрээр мен.

«Ойна» алдын тывар артельдин удуртукчузу, ТР-ниң Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаты Анатолий Афанасьевич Неволин:

—Чазак Даргазының Айыткалы республиканың амгы байдалыңа ханы анализти берген, моон соңгаар күрүнени хөгжүдөриниң политиказын тодаргайлаан чугула

документ деп үнелээр мен. Кол сорулга болза, продукция бүдүрерин көвүдөдир, чурумну быжыглаар, хөгжүлдениң ак оруу-биле дүрген бурунгаарлап чоруур хемчеглерни алыр хүлээлгелиг бис.

Кызыл кожунунун Суклак ортумак школазының директору, Тываның Улустун башкызы, ТР-ниң Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаты Борбак-оол Иргитович Араптан:

—Өөредилге талазы-биле кончуг чугула национал телевиделде чүү көрдүнгенин, ону боттандыраарда чүнү кылырын Чазак Даргазы Айыткалында тодаргай чугаалады, оларны деткир мен, күүседир хемчеглерге бистин школаның башкылар коллективи иденкейлиг киржирин бүзүредип тур мен. Хөй санныг өөреникчилиг школаның бюджетиде хөй болур дээни кончуг шын.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының комитет даргазы Мөңгүн-оол Сынаевич Монгуш:

—Айыткалда республиканың социал экономиказын хөгжүдөрдө, Президент В.В.Путиниң саналдааны дөрт национал телевиделди боттандыраарда чүнү кылырының хемчеглерин тодаргай айыткан-дыр. Мону амыдыралга боттандыраар дээш республиканың күүсекчи болгаш төлээлекчи эрге-чагырга органнары бир демниг ажилдаар хүлээлгелиг бис, ынчан ажил-агыи түңнелдерлиг болур.

Материалды Таан-оол ХЕРТЕК белеткээн.

Юрий КЮНЗЕГЕШ

АЖЫК ЧАГАА

Чаңгыс ораам кээшпени
Чартыктажып тыртып чорааш...

Ефрейтор Ефремовтан
Дүүн чаа-ла чагаа келди.

Ак-көк Дунай эрин орта
Чакпыыл окка балыглаткаш...

Хүлөр хүрөң Чүргүй-оолду
Хүннүң чыгыы көөр-дүр мен.

Каховкада, Волга-Донда
Атташ аттар сураа дыңнааш...

Чагааларның саны хөй бол,
Узун тайбың күзээннерниң...

Солдат чораан өөрүвүстен
Чагаалар-даа алгылаар мен.

Эжим дыңна! Ажыл-ижи—
Тайбың херээн камгалашкан...

«Киев чурттуг дашчы мен» дээш,
Кирбей салын суйбагылаар...

Тулчуушкунга төрүттүнген
Гвардейжи найыралды...

Куулар ЧЕРЛИГ-ООЛ

КЕЛДИҢ-НЕ БЕ, ХӨГЛҮГ МАЙ-КЫС

Чылга кирип чадап тургаш,
озалдааштың ыяткан дег...

уйгу-дүштен меңеп шураан
үскүлөшкөн бугалар-ла —

Хөртүк харлыг бедик сынга
шуурган-хаттар дуглады бе.

кызыл үер чулгуп келир
частьы чайны оштадың бе.

Чедип кээрге, хенертен кээп
диңмирей каап канчаарың ол.

Азы биске хөглүг куштар
чайтыгайндыр эде бээрге,

Улуг-Хемниң кылын дожу
үгер-боодан чазылган дег,

Шеңе чечээн сунуп алган
шенеп ойнаан каткың-биле...

АЛДЫН ХОВАГАН

Балет самның база бир сылдызы
Чечена Сувакпитке

Алдын ховаган
ужуп келген дег,
агар самыңы

Суг-ла кара
Сувакпиттин
суузуң хоюг

Кандыг кадай төрүп-ле каан
Кайгап ханмазым төлүм

Магадап ханмас
балет сылдызын
Маады аймактан

Эдер хектин, ой,
үнү-ле ояар
ээлдек шыңгырааш

Кандыг кадай төрүп-ле каан
Кайгап ханмазым төлүм

АВАМГА ТУРАСКААЛ

Сөзү Зоя НАМЗЫРАЙНЫЫ
Аялгасы Данзын КЕРТИК-ООЛДУУ

Аксымдыва чылыг сүттү
саай туткаш,
Аяар эзгип, бажым чыттал...

Musical notation for the first part of the song 'Avamga Turaskaal'.

Дүдүскөкте шымын берген
сылдыстарның
Дүшке кирип, сенче жулп...

Musical notation for the second part of the song 'Avamga Turaskaal'.

Силен, тенек чораан-дыр мен,
күжүр авай,
Чежемейниң ыраан-даа бол...

Musical notation for the third part of the song 'Avamga Turaskaal'.

Аксим-кежи ынакшылым,
чаңгыс чүрээм
Авам сеңээ тураскааткан...

Musical notation for the fourth part of the song 'Avamga Turaskaal'.

«Дүптүг» идик

ЧЕЧЕН ЧУГАА

Хүндүлүг дыштанылгада кижги
мен ийин. Хүн үнүп, даң адарга...

казын долдура шаапкаш, чолаачы
шынзылгаң бар болза, кайнаар...

каткым-даа кээр. Бижек ачылап
алган болза, бажынга эйти албан...

Бичинимде, соокта даштыр-тан
кирип келгеш, изиг суугу чан...

Ол бажыңны айтырып алгаш,
ынаар калгыптым. Багда ыт...

Балык болбаазырадып, чем
кылырым шору кижги мен. Өөренип...

Ынчпал-ла, аар-саар чүвелер-биле
ажаанзырап турумда, кожуун...

Элдеп улус бис аа! Чүвени
албан ойзу чугаалаар. «Балыктап...

Эртенинде хаван кажаазының
иштин аштаары-биле суг идин...

Чеде берген хүнүмнүң даар-тазында,
эртежик уруум, күдээм...

Бөгүн-даа хаван кажаазының
ишти аштаттынмас дээрзин билгеш...

Чамдык улус ачылап алган
чүвезинге кам чогу база кончуг...

Хаваннар чемгерип тургаш,
кажаазының ишти малгашталы...

«Сава дүптүг, бижек баштыг»
деп чугааның утказын база бодап...

Хаван кажаазының иштин
аштааш, демги «ажылчын» идикти...

Кезек боданып ор мен оң. Ийе
харын, тыва чон шаг-төөгүден...

Шаанда улус көште шары
ачылап алган болза, ол кээрге...

Каш хонганда, уругларым
чедип келген. Эки турганывысты...

Алдын-оол МОНГУШ.
Кызыл хоорай.

